

Beletrina

© GOJKO BOŽOVIĆ

© BELETRINA (2025)

Gojko Božović

OTVORENO PISMO EVROPI
ODPRTO PISMO EVROPI
AN OPEN LETTER TO EUROPE
OFFENER BRIEF AN EUROPA

2025

Publikacijo je sofinancirala Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Naklada: 400 izvodov

Ljubljana 2025

O Odprtem pismu Evropi

Dnevi poezije in vina, eden najuglednejših srednje-evropskih pesniških festivalov, so leta 2017 iniciirali Odprto pismo Evropi. Pismo nagovarja Evropo in svet z željo vrniti v javno rabo jezik umetnosti, pretehtan, pretanjen in natančen. Umetniško vodstvo festivala vsako leto izbere vrhunskega pesnika/pesnico in mu/ji da enkratno priložnost nagovoriti Evropo in izpostaviti probleme, ki se mu/ji zdijo najbolj pereči. Pisma vsako leto naletijo na izjemen odziv tako pri političnih odločevalcih kot pri najširši evropski javnosti ter so prevedena in objavljena v več kot 10 jezikih. Vsa Odprta pisma Evropi so objavljena na spletni strani www.stihoteka.com in kot posebne publikacije. Osebnost jih prejmejo vsi poslanci Evropskega parlamenta ter člani Sveta in Evropske komisije. Objavijo jih številni ugledni evropski mediji, kar jih dela za vse-evropski dogodek s težo.

Dosedanji avtorji Odprtega pisma Evropi:

- 2017 Stefan Hertmans (Belgija)
- 2018 Athena Farrokhzad (Švedska)
- 2019 Ilija Trojanow (Nemčija)
- 2020 Krisztina Tóth (Madžarska)
- 2021 Durs Grünbein (Nemčija)
- 2022 Chus Pato (Španija)
- 2023 David Harsent (Združeno kraljestvo)
- 2024 Jacek Dehnel (Poljska)
- 2025 Gojko Božović (Srbija)

About the Open Letter to Europe

In 2017, Days of Poetry and Wine, one of the most prominent Central European poetry festivals, launched the Open Letter to Europe project. The letters from the project are addressed to Europe, or, perhaps, to the whole world, and aim to bring the language of art, thought-out, precise and rigorous, back to public discourse. Each year, the art director of the festival, with their team selects a preeminent poet or thinker and gives them the unique opportunity of addressing Europe and presenting the problems they consider the most pressing. Letters are always very well received and discussed by political decision-makers as well as the general European public and have been translated and published in more than 10 languages. All Open Letters to Europe are published at www.versoteque.com and as separate publications. They are delivered personally to all Members of the European Parliament, and the European Commission. They are published by major European media and thus carry significant weight throughout Europe.

Authors of the Open Letter to Europe:

- 2017 Stefan Hertmans (Belgium)
- 2018 Athena Farrokhzad (Sweden)
- 2019 Ilija Trojanow (Germany)
- 2020 Krisztina Tóth (Hungary)
- 2021 Durs Grünbein (Germany)
- 2022 Chus Pato (Spain)
- 2023 David Harsent (United Kingdom)
- 2024 Jacek Dehnel (Poland)
- 2025 Gojko Božović (Serbia)

Otvoreno pismo Evropi

Odnekud se učvrstilo uverenje da je Evropa umorna. I sama Evropa prihvatila je priču o umoru kao svoje osnovno iskustvo. Umor je odlika civilizacija na zalasku, onih koje više ne veruju u sebe i u svoje snage, već traju po navici i očekuju, najčešće bez mnogo nade, pomoć od drugih.

Da li je Evropa zaista potrebna pomoć ili pomoći nema bez Evrope koja će obnoviti svoj vitalizam, poučena istorijskim iskustvima kroz koja je prošla i tokom kojih je načinila mnogo štete i drugima i samoj sebi?

Evropa se još nije oporavila od istorije u kratkom XX veku. Iskustvo Evrope se u kataklizmi Prvog svetskog rata survalo u „jučerašnji svet“. Između dva svetska rata to iskustvo se kretalo od ratnih odjeka do paravojnih „ratova u miru“ koji se nisu smirili do početka novog rata, od uspona dva totalitarizma do kovitlaca kriza koje će se okončati u tragediji Drugog svetskog rata. Ratne sukobe zameniće decenijski frontovi Hladnog rata. Od Španskog građanskog rata do balkanskih ratova devedesetih za jugoslovensko nasleđe nizale su se hunte i diktature uporedo s državama blagostanja i privlačnom svakodnevicom, institucionalnom uređenošću, medijskim i umetničkim slobodama.

Suviše je to mnogo istorije da ne bi ostale posledice i da se politički i društveni, ekonomski i tehnološki tokovi moći, tako dugo smešteni u Evropi, ne bi izmestili negde drugde.

Govorim s ruba Evrope, s ruba koji je Evropa tako različito imenovala: Balkan, Istočna Evropa, Jugoistočna Evropa, Zapadni Balkan. Taj prostor se nije pomerio s

mesta, a kao da je, sudeći po imenima, bio na svim stranama sveta. Geografija je uvek zavisila od politike, ali politika na Balkanu još pre zavisi od geografije, od činjenice da je to geografski deo Evrope ali da to politički i dalje nije. Posledica ovog odnosa geografije i politike jeste stabilokratija na Zapadnom Balkanu, uspon autoritarizma koji ima decenijsku podršku evropske političke klase, talasi populizma koji besne nesmanjenom žestinom. Primenjena u drugoj deceniji XXI veka na Zapadnom Balkanu, gde je našla i ponešto plodnog tla, stabilokratija je, ipak, proizvod nepromišljene evropske politike nespremne na dalje evropske integracije i nesposobne da drugačije zadrži uticaj u tom poslednjem neintegrisanom delu političke Evrope.

Upravo tu, u Srbiji, već od novembra 2024. godine traje jedini antipopulistički i antiautoritarni pokret u savremenoj Evropi. Taj pokret predvodi nova generacija koja ne prihvata ni autoritarizam srpskog režima, ni neupitne autoritete, ni licemerje evropske birokratije. Niko to nije očekivao od generacije za koju se, očigledno bez razloga, verovalo da je socijalno ravnodušna, politički nezainteresovana i usmerena samo na beskrajnu zabavu i himere privatnih fascinacija. Ali taj masovni i istrajni studentski pokret, koji je jedna od najboljih slika savremene Evrope, nije podržala evropska politička klasa, ni većina evropskih političkih institucija. Kao što se, zanemarujući evropske vrednosti u Srbiji i na Balkanu, nasuprot masovnim zahtevima građana Srbije, ali i mnogih evropskih ekoloških organizacija, opredelila za interese nemačke automobilske industrije i rudnik litijuma u naseljenom

poljoprivrednom području Jadar, najbogatijem rezervuaru pitke vode u ovom delu Evrope.

Evropa se ne može svoditi na Evropu A i Evropu B, na Evropu više brzina, na Evropu klastera, na Evropu birokratije i inercije. Evropa se ne može svoditi ni samo na Evropsku uniju. Dok ceo evropski prostor ne bude izraz istog društvenog iskustva, Evropa neće biti imuna na krize, neće obnoviti značaj za kojim odavno traga, niti pronaći smisao u koji okleva da poveruje.

Ne zavaravajmo se: Evropa je i na Balkanu koliko i u Zapadnoj Evropi. Ne zavaravajmo se: populizam nije odnekud dospeo u Evropu, on je nastao u njoj. Ne zavaravajmo se: Evropa mora artikulirati svoje interese misleći na interese svih svojih delova. Ne zavaravajmo se: autoritarizam ima dugu tradiciju u Evropi. Ne zavaravajmo se: mnoge autoritarizme Evropa je sama podržala. Ne zavaravajmo se: čini to i danas.

Evropa je celina sačinjena od razlika, a ne bilo koji njen ekskluzivni deo koji se proglašava za celinu. Evropa može da živi s tim razlikama, ali ne može da živi bez njih. Svaki deo Evrope ima svoju, u nečemu posebnu istoriju i svaki deo Evrope ima svoju imperiju, evropsku ili vanevropsku, od koje nastaje strah dugog trajanja. Ti strahovi, neuporedivi i suprotstavljeni, oblikuju jednu od mogućih mapa Evrope. Možemo živeti u tim strahovima, ali onda ne možemo živeti u Evropi razlika, kao baštinici jedinstvene evropske kulture koja je uvek bila veća od svake evropske politike.

Milan Kundera u eseju „Oteti Zapad“ kaže kako je Si-
oran „jedan od retkih mislilaca koji još postavlja staro-

modno pitanje Evrope u njenoj punoj dimenziji“. To pitanje nije, međutim, staromodno, ono je egzistencijalno.

Evropa mora ponovo da postane subjekt svoje istorije, jer se očigledno ne snalazi u ulozi objekta istorije. Da bi uspela u tome, Evropa mora imati u vidu više svoju geografiju nego svoju inercijsku politiku. Evropa mora sagledati svoju mapu da bi mogla da oblikuje svoje interese. Dok god je neki deo Evrope isključen iz njenih političkih tokova, Evropa neće biti celovita: imaće unutrašnju krizu pored koje nikada neće povratiti svoju snagu.

Ako na evropskim granicama stalno besne ratovi, onda nešto nije u redu s granicama Evrope. Ako Evropu razaraju unutrašnji sukobi, onda nešto nije u redu s njenim samorazumevanjem. Ako Evropa očekuje rešenje s neke druge strane, onda nešto nije u redu s njenim samopouzdanjem.

Evropi nije potrebno više istorije, već više istorijske imaginacije. Istorija nije završena. Poslednji Evropljanin nije na vidiku. Istorija pogotovu ne može biti završena u Evropi, gde su istorijska sećanja toliko živa da učestvuju u svakodnevicu svakog Evropljanina od imena mesta u kome živi, preko imena reka koje stalno prelazi, do spomenika u čijoj senci čita vesti sa interneta. Mada drama demografskog klonuća potresa evropska društva, poslednji Evropljanin, ni kao poslednji čovek rođen u Evropi, ni kao poslednji čovek zainteresovan za Evropu kao celinu, ne mora biti njena sudbina. Prosečan Evropljanin verovatno nikada nije živio bolje nego danas, ali evropskog čoveka danas razdiru strepnje i nezadovoljstva, strah od konačnog ishoda i sumnja u vlastite snage. Uzroci nezadovoljstva su različiti, ali

ono danas povezuje Evropljane više od ijedne druge velike priče.

Evropi su potrebne velike priče, a ne mali ili veliki interesi. Ona je svoju ulogu oblikovala na velikim pričama, od antike do renesanse, od demokratije do prosvete, od građanskog društva do države blagostanja i evropskih integracija.

Evropa ne može tražiti svoju budućnost ni u jeftinoj radnoj snazi, ni u politici čvrste ruke, ni u politici viznih tvrđava, ni u upravljanju susednim krizama, ni u fascinacijama zabavom i hedonizmom. Ona budućnost može naći samo u Evropi kulture, demokratije, inovacija, solidarnosti, u zajednici blagostanja. U protivnom, Evropa će biti samo nevelika pauza između Istoka i Zapada, senka nekadašnjeg subjekta istorije koji je postao objekt velikih interesa.

Vraćajući se velikim pričama, Evropa će se osloboditi predrasuda prema evropskoj periferiji i vanevropskoj stvarnosti. Velike priče mogu pomoći Evropi da razume sopstvene granice i da izgradi svoj pluralistični identitet. Evropska svakodnevnica je bolja od evropske istorije XX veka i od evropske istorije prve četvrtine XXI veka. Vraćajući se velikim pričama iz dekadentnih krajnosti i rituala potrošačke civilizacije, Evropa će se razumnije opredeljavati između vrednosti i interesa. Ponekad interesi nisu samo suprotni vrednosti, oni na duge staze postaju suprotnost i samima sebi. Nikada kao u vremenima velikih kriza nije potrebno tragati za smislom. Mada neretko bežimo od tog saznanja, krize su samo izraz potrošenog smisla. Nezadovoljstvo savremenog evropskog čoveka neće utoliti ni veća potrošnja, ni skuplja i savršenija bez-

bednost. Ali bi to mogle da učine velike priče u kojima će naći smisao svoje svakodnevce i solidarnost svoje zajednice.

Jedan takav izbor se nadvija nad savremenom Evropom. To je izbor između geopolitike i demokratije. Ako se u XX veku Evropa kretala između viška istorije i države blagostanja, u XXI veku Evropa neprestano bira između geopolitike i demokratije. Od tog izbora zavisi da li će Evropa naći veliku priču naše savremenosti ili će se naći u običnosti političke realnosti. Za geopolitiku će uvek biti dovoljno zainteresovanih. Pitanje demokratije, međutim, može biti odbačeno ako se njime ne bude bavila Evropa. Evropa koja je uzela demokratiju kao svoj ključni izbor imaće više snage da u nesigurnom i nepomirljivom svetu zastupa svoje interese. Evropa je kao demokratija: nije savršena, ali je nezamenjiva.

Pre četrdeset godina nastalo je nekoliko koncepata Srednje Evrope. Oni nisu nastali u političkoj praksi i političkoj imaginaciji: nastali su u književnosti. Na vrhuncima Hladnog rata ideja Srednje Evrope postala je privlačna kao međuprostor sukobljenih ideoloških sila koje su zveckale oružjem. Za jedne je Srednja Evropa bila spasonosna zona posredovanja. Za druge je bila meteorološki pojam.

Za mnoge je i danas čitava Evropa samo meteorološki pojam. To nije nužno loše. Pođimo od toga. Ako delimo vremenske okolnosti, onda nije moguće da ne delimo ništa drugo. Ako nas tuku isti vetrovi i spiraju iste kiše, onda se zapitajmo i o vetrovima i udarcima istorije koju delimo i kroz koju ćemo svakako zajedno proći makar kakve granice postavljali između nas. Nije, ipak, svejedno da li će ista istorija oblikovati sudbinu mnoštva evropskih naroda

ili će Evropa pronaći unutrašnju snagu i oživeti pomalo uspavanu istorijsku imaginacijo osmišljavajući odgovor istoriji kojoj gledamo u lice: istoriji ratova, istoriji opadanja, istoriji demografskog klonuća, istoriji meteža.

Evropa danas bira da li će od nje ostati pomen ili će ona izabrati trajanje, živeći sa svojim razlikama i otvorena za svoja najbolja iskustva.

Odprto pismo Evropi

Nekako je obveljalo prepričanje, da je Evropa utrujena. Tudi sama Evropa je sprejela zgodbo o utrujenosti kot svoje izkustvo. Utrujenost je odlika zahajajočih civilizacij, tistih, ki ne verjamejo več vase in v svoje moči, temveč trajajo iz navade in pričakujejo, največkrat brez dosti upanja, pomoč od drugih.

Ali Evropa resnično potrebuje pomoč ali pomoči ni brez Evrope, ki bo obnovila svoj vitalizem – na podlagi zgodovinskih izkušenj, ki jih je prebrodila in v njih storila veliko škode tako drugim kakor tudi sami sebi?

Evropa si še ni opomogla od zgodovine v kratkem 20. stoletju. Izkustvo Evrope je v kataklizmi prve svetovne vojne zgrmel v »včerašnji svet«. Med svetovnima vojnama se je to izkustvo raztezalo od vojnih odmevov do paravojaških »mirnodobnih vojn«, ki se niso umirile do začetka nove vojne, do vzpona dveh totalitarizmov, do vrtinca kriz, ki so se končale v tragediji druge svetovne vojne. Vojne spopade so zamenjale desetletne fronte hladne vojne. Od španske državljanske vojne do balkanskih vojn za jugoslovansko nasledstvo v devetdesetih letih so se nizale hunte in diktature vzporedno z državami blagostanja in privlačnim vsakdanom, institucionalno urejenostjo, medijskimi in umetniškimi svobodami.

To je veliko preveč zgodovine, da ne bi bilo posledic in da se politični in družbeni, gospodarski in tehnološki tokovi moči, ki so tako dolgo domovali v Evropi, ne bi predstavili kam drugam.

Govorim z roba Evrope, z roba, ki ga je Evropa tako različno poimenovala: Balkan, Vzhodna Evropa, Jugo-vzhodna Evropa, Zahodni Balkan. Ta prostor se ni premaknil z mesta, sodeč po imenih pa se zdi, da je bil na vseh straneh neba. Geografija je bila vedno odvisna od politike, politika na Balkanu pa je še bolj odvisna od geografije, od dejstva, da je to geografski del Evrope, vendar politično še vedno ni. Posledica tega odnosa geografije in politike je stabilokracija na Zahodnem Balkanu, vzpon avtoritarizma, ki ima desetletno podporo evropskega političnega razreda, valovi populizma, ki divjajo z nezmanjšano močjo. Stabilokracija, ki se je začela kazati v drugem desetletju 21. stoletja na Zahodnem Balkanu, kjer je našla tudi nekaj plodnih tal, je, vendarle, proizvod nepremišljene evropske politike, ki ni pripravljena na nadaljnje evropske integracije in ki ni sposobna drugače ohraniti vpliva v tem zadnjem neintegriranem delu politične Evrope.

Ravno tu, v Srbiji, že do novembra 2024 traja edino antipopulistično in antiavtoritarno gibanje v sodobni Evropi. To gibanje vodi nova generacija, ki ne sprejema ne avtoritarizma srbskega režima, ne nevprašljivih avtoritet, ne hinavščine evropske birokracije. Tega ni nihče pričakoval od generacije, o kateri se je, očitno brez razloga, verjelo, da je družbeno ravnodušna, politično nezainteresirana in usmerjena samo k neskončni zabavi in himeram zasebnih fascinacij. Toda tega množičnega in vztrajnega študentskega gibanja, ki je ena najlepših podob sodobne Evrope, ni podprl evropski politični razred, tudi večina evropskih političnih institucij ga ni. Kakor se je, ne da bi se oziral na evropske vrednote v Srbiji in na Balkanu, v nasprotju z množičnimi zahtevami državljanov Srbije, pa tudi števil-

nih evropskih ekoloških organizacij, opredelil za interese nemške avtomobilske industrije in rudnik litija na naseljenem kmetijskem območju Jadar, najbogatejšem bazenu pitne vode v tem delu Evrope.

Evropa ne more biti skrčena na Evropo A in Evropo B, na Evropo več hitrosti, na Evropo skupkov, na Evropo birokracije in inercije. Evropa tudi ne more biti skrčena samo na Evropsko unijo. Dokler ne bo ves evropski prostor izraz istega družbenega izkustva, Evropa ne bo imuna na krize, ne bo obnovila pomena, ki ga že dolgo išče, in ne bo našla smisla, glede katerega omahuje, ali naj začne verjeti vanj.

Ne slepimo se: Evropa je tako na Balkanu kakor v Zahodni Evropi. Ne slepimo se: populizem ni od nekod prispel v Evropo, v njej je nastal. Ne slepimo se: Evropa mora artikulirati svoje interese in pri tem imeti v mislih interese vseh svojih delov. Ne slepimo se: avtoritarizem ima v Evropi dolgo tradicijo. Ne slepimo se: številne avtoritarizme je Evropa sama podprla. Ne slepimo se: to počne tudi danes.

Evropa je celota, sestavljena iz razlik, ne pa katerikoli njen ekskluzivni del, ki se razglaša za celoto. Evropa lahko živi s temi razlikami, ne more pa živeti brez njih. Vsak del Evrope ima svojo, v nečem posebno zgodovino, in vsak del Evrope ima svoj imperij, evropski ali zunajevropski, ki povzroča dolgotrajen strah. Ti strahovi, neprimerljivi in zoperstavljeni, oblikujejo enega od mogočih zemljevidov Evrope. S temi strahovi lahko živimo, le da potem ne moremo živeti v Evropi razlik, kot dediči enotne evropske kulture, ki je bila vedno večja od vsake evropske politike.

Milan Kundera je v eseju *Ugrabljeni Zahod* zapisal, da je Cioran »eden redkih mislecev, ki še zastavlja staromodno vprašanje Evrope v njeni polni dimenziji«. To vprašanje pa ni staromodno, temveč eksistencialno.

Evropa mora znova postati subjekt svoje zgodovine, saj se očitno ne znajde v vlogi objekta zgodovine. Da bi ji to uspelo, mora bolj upoštevati svojo geografijo kakor svojo inercialno politiko. Evropa mora uvideti svoj zemljevid, da bi lahko oblikovala svoje interese. Vse dokler je kakšen del Evrope izključen iz njenih političnih tokov, Evropa ne bo celovita: imela bo notranjo krizo, ob kateri ne bo nikoli obnovila svoje moči.

Če na evropskih mejah nenehno besnijo vojne, je nekaj narobe z mejami Evrope. Če Evropo uničujejo notranji spori, je nekaj narobe z njenim samorazumevanjem. Če Evropa pričakuje rešitev z neke druge strani, je nekaj narobe z njeno samozavestjo.

Evropa ne potrebuje več zgodovine, temveč več zgodovinske imaginacije. Zgodovina ni končana. Zadnjega Evropejca še ni. Zgodovina še posebej ne more biti končana v Evropi, kjer so zgodovinski spomini tako živi, da sodelujejo v vsakdanu slehernega Evropejca – od imena kraja, v katerem živi, prek imen rek, ki jih nenehno prečka, do spomenika, v senci katerega bere novice na spletu. Četudi evropske družbe pretresa drama demografskega upada, ni nujno, da je usoda Evrope zadnji Evropejec, ne kot zadnji človek, rojen v Evropi, ne kot zadnji človek, zainteresiran za Evropo kot celoto. Povprečni Evropejec najbrž ni nikoli živel bolje kot danes, toda evropskega človeka danes mučijo bojazni in nezadovoljstva, strah pred končnim izidom in dvom o lastnih močeh. Vzroki za

nezadovoljstvo so različni, toda nezadovoljstvo danes povezuje Evropejce bolj kot katerakoli druga velika zgodba.

Evropa potrebuje velike zgodbe, ne pa majhnih ali velikih interesov. Svojo vlogo je oblikovala na podlagi velikih zgodb, od antike do renesanse, od demokracije do razsvetljenstva, od civilne družbe do države blagostanja in evropskih integracij.

Evropa svoje prihodnosti ne more iskati ne v poceni delovni sili, ne v politiki trdne roke, ne v politiki vizumskih trdnjav, ne v upravljanju sosednih kriz, ne v fascinacijah z zabavo in hedonizmom. Prihodnost lahko najde le v Evropi kulture, demokracije, inovacij, solidarnosti, v skupnosti blagostanja. V nasprotnem primeru bo Evropa samo manjši odmor med Vzhodom in Zahodom, senca nekdanjega subjekta zgodovine, ki je postal objekt velikih interesov.

Evropa se bo z vrnitvijo k velikim zgodbam znebila predsodkov do evropskega obrobja in zunajevropske resničnosti. Velike zgodbe lahko Evropi pomagajo razumeti lastne meje in oblikovati svojo pluralistično identiteto. Evropski vsakdan je boljši od evropske zgodovine 20. stoletja in od evropske zgodovine prve četrtine 21. stoletja. Evropa se bo z vrnitvijo k velikim zgodbam iz dekadentnih skrajnosti in ritualov potrošniške civilizacije razumneje opredeljevala med vrednotami in interesi. Včasih interesi niso zgolj nasprotni vrednoti, na dolgi rok postanejo nasprotje tudi samim sebi. Iskanje smisla ni nikoli tako zelo potrebno kakor v časih velikih kriz. Četudi pred tem spoznanjem pogosto bežimo – krize so le izraz izrabljenega smisla. Nezadovoljstva sodobnega evropskega človeka ne bo ublažila ne večja potrošnja ne dražja in

popolnejša varnost. Bi pa to lahko storile velike zgodbe, v katerih bo našel smisel svojega vsakdana in solidarnost svoje skupnosti.

Ena takšna izbira lebdi nad sodobno Evropo. To je izbira med geopolitiko in demokracijo. Če se je Evropa v 20. stoletju gibala med presežkom zgodovine in države blagostanja, v 21. stoletju nenehno izbira med geopolitiko in demokracijo. Od te izbire je odvisno, ali bo Evropa našla veliko zgodbo naše sodobnosti ali se bo znašla v navadnosti politične realnosti. Za geopolitiko bo vedno dovolj zainteresiranih. Vprašanje demokracije pa je lahko zavrženo, če se z njim ne bo ukvarjala Evropa. Evropa, ki je vzela demokracijo kot svojo ključno izbiro, bo imela več moči, da bo v negotovem in nespravlјivem svetu zastopala svoje interese. Evropa je kot demokracija: ni popolna, vendar je nezamenljiva.

Pred štiridesetimi leti je nastalo nekaj konceptov Srednje Evrope. Niso nastali v politični praksi in politični imaginaciji: nastali so v književnosti. Na vrhuncih hladne vojne je ideja Srednje Evrope postala privlačna kot medprostor sprtih ideoloških sil, ki sta rožljali z orožjem. Za ene je bila Srednja Evropa odrešilna cona posredovanja. Za druge je bila meteorološki pojem.

Za številne je tudi danes celotna Evropa zgolj meteorološki pojem. To ni nujno slabo. Poglejmo s te plati. Če si delimo vremenske okoliščine, ni mogoče, da si ne bi delili nič drugega. Če nas bičajo isti vetrovi in nas zaliva isti dež, se vprašajmo tudi o vetrovih in udarcih zgodovine, ki si jo delimo in skozi katero bomo v vsakem primeru šli skupaj, ne glede na to, kakšne meje bodo postavili med nas. Vendarle ni vseeno, ali bo ista zgodovina oblikova-

la usodo množice evropskih narodov ali bo Evropa našla notranjo moč in oživila malce dremavo zgodovinsko imaginacijo, ko bo osmišljala odgovor zgodovini, pred katero stojimo: zgodovini vojn, zgodovini slabitve, zgodovini demografskega upada, zgodovini metežev.

Evropa danes izbira, ali bo od nje ostal spomin ali bo izbrala trajanje, ko bo živel s svojimi razlikami in dovzetna za svoja najboljša izkustva.

prevedla Đurđa Strsoglavec

An Open Letter to Europe

For some reason, there is now a rather strong belief that Europe is tired. Even Europe itself has accepted the narrative about its tiredness as its prevailing experience. Tiredness is a property of declining civilizations, those that are deprived of faith in themselves and in their powers, existing only out of habit and expecting, usually without much hope, help from others.

Does Europe really need help, or will there be no help without a Europe that revives its vitality by learning from the history it has lived through—a history in which it inflicted damage on others and on itself?

Europe has not yet recovered from its history in the brief 20th century. In the cataclysm of World War I, the European experience tumbled down into “the world of yesterday”. Between the two world wars, that experience oscillated from echoes of war to paramilitary “wars in peace”, which did not cease until the beginning of the next war, from the rise of two totalitarianisms to the turmoil of crises that resulted in the tragedy of World War II. From the Spanish Civil War to the Balkan wars of Yugoslav succession in the 1990s, there was a series of juntas and dictatorships existing in parallel with welfare states and attractive modes of the everyday, institutional order and the freedom of media and arts.

That is too much history not to have serious consequences and not to move political and social, economic and technological sources of power, that had for a long time been situated in Europe, elsewhere.

I speak from the brim of Europe, from the brim to which Europe has given many different names: the Balkans, Eastern Europe, South-Eastern Europe, Western Balkans. This area has never moved, but judging by all the names, it seems as if it has been in all directions of the sky. Geography has always been dependent on politics, but it seems that in the Balkans, politics depend more so on geography and the fact that while geographically, the Balkans are a part of Europe, politically that is still not the case. The consequence of such a relationship of politics and geography is a stabilitocracy in the Western Balkans, the rise of authoritarianism, which has been supported by the European political class for the past ten years, and waves of populism that rage with undiminished force. Becoming apparent in the second decade of the 21st century in the Western Balkans, where it has fallen on somewhat fertile ground, stabilitocracy is the product of a thoughtless European policy that was not prepared for new European integrations and unable to find any other way of preserving its influence in the last non-integrated part of political Europe.

Right there, in Serbia, ever since November 2024, we are witnessing the only anti-populist and anti-authoritarian movement in contemporary Europe. This movement is led by the new generation that does not accept the authoritarian regime in Serbia, unquestionable authorities, or the hypocrisy of the European bureaucracy. No one had expected that from the generation that had unjustifiably been thought of as socially indifferent, politically disinterested and oriented solely toward endless fun and chimeras of private fascinations. However, this massive

and persistent students' movement, which is one of the most impressive images of contemporary Europe, has not been supported by the European political class, nor by the majority of European political institutions. Neglecting European values in Serbia and in the Balkans, and in spite of widespread demands by the citizens of Serbia and also of numerous ecological organizations, it stood by the interests of the German car industry and the prospects of lithium mining in the populated agricultural area of Jadar, the most abundant reservoir of drinking water in this part of Europe.

Europe cannot be reduced to Europe A and Europe B, to a multi-speed Europe, to a Europe of clusters, or to Europe of bureaucracy and inertia. Neither can it be reduced solely to the European Union. Until the whole European space becomes an expression of the common social experience, Europe will not be immune to crises and will not be able to regain the importance it has been trying to recover for so long, or to find meaning in which it hesitates to believe.

Let us not blind ourselves: Europe is in the Balkans as much as it is in Western Europe. Let us not blind ourselves: populism did not come to Europe from elsewhere: it originated in it. Let us not blind ourselves: Europe must articulate its interests while bearing in mind the interests of all its parts. Let us not blind ourselves: authoritarianism has a long tradition in Europe. Let us not blind ourselves: many of those authoritarian regimes have been supported by Europe itself. Let us not blind ourselves: it still supports some of them.

Europe is an entity, comprised of differences, not reducible to any of its exclusive parts that pronounces itself as a whole. Europe can live with these differences, but it cannot live without them. Each part of Europe has its own unique history, and each part of Europe has its own empire, European or non-European, from which originates a long-lasting fear. These fears, conflicting and incomparable, constitute one of the possible maps of Europe. We might be able to live with these fears, but then we cannot live in a Europe of differences as the successors of a unified European culture that has always been larger than any European politics.

In his essay *A Kidnapped West: The Tragedy of Central Europe*, Milan Kundera wrote that Cioran is »one of the very few thinkers who still pose the old-fashioned question of Europe in its full dimensions«. That question, however, is not old-fashioned; it is existential.

Europe must again become the subject of its own history, for it obviously does not feel comfortable in the role of the object of history. In order to succeed, it should focus more on its geography than its inertial politics. It must take a look at its own map in order to be able to shape its interests. As long as any part of Europe is excluded from its political currents, Europe will not be whole: it will battle an internal crisis which will continually prevent it from regaining its power.

If wars constantly rage on the European borders, then something must be wrong with the borders of Europe. If Europe is being devastated by internal conflicts, then something must be wrong with its self-understanding. If

Europe expects a solution from elsewhere, then something must be wrong with its self-confidence.

Europe does not need more history, but more historical imagination. History is not over. The last European is not in sight. History especially cannot be over in Europe, where historical memories are so vivid that they are part of the everyday life of every European: from the names of the place in which they live, to the names of the rivers they constantly cross, the monuments in whose shade they read the news online. Although European societies are shaken by the demographic decline, it does not mean that the faith of Europe must equal the last European, be it the last person born in Europe, or the last person that cares about the Europe as a whole. The average European has probably never been better off than today, but Europeans are nowadays torn by trepidation and dissatisfaction, fears of the final outcome and doubts in their own powers. The causes of dissatisfaction are varied, but currently that dissatisfaction interconnects Europeans more than any other great narrative.

Europe needs great narratives, rather than small or big interests. It has shaped its role upon great narratives, from antiquity to Renaissance, from democracy to Enlightenment, from civil society to welfare state and European integrations.

Europe should not seek its future in cheap labor, nor in the politics of a firm hand, or politics of Visa fortresses, or in handling of neighboring crises, or in fascination with fun and hedonism. It can find its future only in the Europe of culture, democracy, innovation and solidarity – namely, in the welfare society. If that does not happen, Europe

will be just a minor piece of space between East and West, a shadow of the former historical subject which in the meantime became the object of huge interests.

By returning to great narratives, Europe will free itself from its prejudice towards the European periphery and the extra-European reality. Great narratives can enable Europe to understand its own borders and build its pluralistic identity. The current European everyday is better than the history of the 20th century and the first quarter of the 21st century. By going back to great narratives and leaving decadent extremes and rituals of consumers' civilization behind, Europe will be able to choose more reasonably between values and interests. Interests sometimes are not just opposites of values: in the long run, they become opposites of themselves. The search for meaning is never more important than in times of great crises. Although we often try to evade that knowledge, crises are merely expressions of wasted sense. Dissatisfaction of the contemporary European cannot be appeased by increased consumption, or by more expensive and sophisticated security. They could be appeased by great narratives that will provide sense to the everyday and solidarity of the society.

One such choice looms over contemporary Europe. It is the choice between geopolitics and democracy. If during the 20th century Europe found itself torn between a surplus of history and the welfare state, in the 21st century it is constantly faced with the choice between geopolitics and democracy. This choice will determine whether Europe will find the great narrative of our time, or whether it will find itself in the banality of political reality. There

will always be enough of those who are interested in geopolitics. The question of democracy, however, could be discarded if Europe does not tend to it. The Europe that will commit to democracy as its crucial choice will have more power to support its interests in the unstable and uncompromising world. Europe is like democracy: it is not perfect, but it is irreplaceable.

Forty years ago, several concepts of Central Europe came into being. They did not originate from political practice or political imagination: they originated from literature. At the peak of the Cold War, the idea of Central Europe became attractive as an interspace of conflicted ideological powers that rattled their weapons. For some of them, Middle Europe was a redeeming zone of mediation. For others, it was a meteorological concept.

For many people, Europe is still no more than a meteorological concept. That need not necessarily be a bad thing. Let us look at it this way. If we share the same meteorological conditions, then it cannot be possible that we do not share anything else. If we are beaten by the same winds and washed by the same rains, then we should ask ourselves about the winds and beatings of history that we share and that we shall surely go through together, regardless of the boundaries that might be placed among us. But it is very important whether the same history will shape the fortunes of many European nations, or whether Europe will find its inner strength and revive a somewhat sleepy historical imagination, thus coming up with a sensible answer to the history we are faced with: history of wars, history of decline, history of demographic decline, history of storms.

Nowadays, Europe chooses whether it will remain just a memory, or whether it will opt for longevity, living with its differences and with an openness towards its best experience.

translated by Zoran Paunović

Offener Brief an Europa

Aus irgendeinem Grund hat sich die Überzeugung durchgesetzt, Europa sei müde. Auch Europa selbst hat inzwischen die Erzählung von seiner Müdigkeit als seine eigene grundlegende Erfahrung akzeptiert. Müdigkeit zeichnet eine Zivilisation aus, die im Untergang begriffen ist; sie kennzeichnet diejenigen, die nicht mehr an sich selbst und ihre eigene Stärke glauben, sondern nur aus Gewohnheit fortbestehen und meist ohne viel Hoffnung auf Hilfe anderer warten.

Braucht Europa tatsächlich Hilfe oder gibt es keine Hilfe ohne ein Europa, das seine Vitalität wiedererlangen würde, klüger geworden durch historische Erfahrungen, die es hinter sich hat und in deren Verlauf es anderen und sich selbst viel Schaden zugefügt hat?

Europa hat sich noch nicht von seiner Geschichte im kurzen 20. Jahrhundert erholt. Die Erfahrung Europas stürzte in der Katastrophe des Ersten Weltkriegs in die „Welt von gestern“ herab. Zwischen den zwei Weltkriegen oszillierte diese Erfahrung vom Echo kriegerischer Handlungen bis hin zu paramilitärischen „Kriegen im Frieden“, die bis zum Beginn des neuen Krieges nicht zur Ruhe kamen, vom Aufstieg zweier totalitärer Regime bis zum Strudel unterschiedlicher Krisen, die schließlich in der Tragödie des Zweiten Weltkriegs mündeten. Die kriegerischen Auseinandersetzungen wurden von jahrzehntelang bestehenden Fronten des Kalten Krieges abgelöst. Vom spanischen Bürgerkrieg bis zu den Balkankriegen der neunziger Jahre, bei denen um das jugoslawische Erbe ge-

kämpft wurde, entstanden Juntas und Diktaturen, gleichzeitig wurde der Wohlfahrtsstaat aufgebaut, mit einem für Menschen attraktiven Alltagsleben, geordneten Institutionen sowie medialen und künstlerischen Freiheiten.

Das ist allzu viel Geschichte, und unweigerlich gab es Konsequenzen; politische, gesellschaftliche, ökonomische und technologische Strömungen der Macht, die lange Zeit in Europa angesiedelt waren, verlagerten sich in andere Teile der Welt.

Ich spreche vom Rand Europas aus, von einem Rand, dem Europa im Laufe der Zeit sehr unterschiedliche Namen gegeben hat: Balkan, Osteuropa, Südosteuropa, Westbalkan. Dieser Raum hat sich zwar nicht vom Fleck bewegt, aber seinen Namen nach zu urteilen, scheint er in alle Richtungen der Welt vorgedrungen zu sein. Die Geographie war immer schon von der Politik abhängig, aber auf dem Balkan hängt die Politik in erster Linie von der Geographie ab, von der Tatsache, dass es sich geographisch betrachtet um einen Teil Europas handelt, politisch gesehen dies aber noch immer nicht der Fall ist. Die Folge eines solchen Verhältnisses zwischen Geographie und Politik ist eine Stabilokratie am Westbalkan, ein Aufstieg des Autoritarismus, der seit Jahrzehnten die Unterstützung der europäischen politischen Klasse genießt, Wellen von Populismus, die mit unverminderter Härte wüten. Die Stabilokratie, wie sie im zweiten Jahrzehnt des 21. Jahrhunderts am Westbalkan zur Anwendung kommt, wo sie teilweise auf fruchtbaren Boden fiel, ist Produkt einer wenig durchdachten europäischen Politik, die zu keiner weiteren europäischen Integration bereit und nicht fähig ist, auf eine andere Art und Weise ihren Einfluss in diesem

letzten, unintegrierten Teil des politischen Europas künftig zu halten.

Gerade da, in Serbien, existiert seit November 2024 eine antipopulistische, antiautoritäre Bewegung innerhalb des modernen Europas. Diese Bewegung wird von einer neuen Generation angeführt, die weder den Autoritarismus des serbischen Regimes, noch unhinterfragte Autoritäten, noch die Heuchelei der europäischen Bürokratie akzeptiert. Niemand hatte so etwas von einer Generation erwartet, die, offenbar zu Unrecht, als sozial gleichgültig und politisch desinteressiert abgestempelt wurde, so als wäre sie bloß auf ihr grenzenloses Vergnügen und auf die Chimären privater Faszinationen aus. Diese massenhafte und hartnäckige Studentenbewegung, die derzeit dafür sorgt, dass im heutigen Europa die eindrucksvollsten Bilder entstehen, erhielt keinerlei Unterstützung von der europäischen politischen Klasse und von den meisten europäischen politischen Institutionen. Die besagten Akteure zogen es stattdessen vor, europäische Werte in Serbien und auf dem Balkan zu ignorieren, und trotz massenhaft vorgebrachter Forderungen der Bürger Serbiens und vieler europäischer Umweltschutzorganisationen den Interessen der deutschen Automobilindustrie Vorrang einzuräumen und ein Lithium-Bergwerk im besiedelten landwirtschaftlichen Gebiet Jadar zu bauen, wo sich das größte Trinkwasserreservoir dieses Teils Europas befindet.

Europa lässt sich nicht auf ein Europa A und ein Europa B reduzieren, auf ein Europa unterschiedlicher Geschwindigkeiten, auf ein Europa der Cluster, ein Europa der Bürokratie und der Trägheit. Europa lässt sich außerdem nicht auf die Europäische Union allein reduzieren. Solan-

ge der europäische Raum nicht beginnt, sich als Ausdruck einer gemeinsamen gesellschaftlichen Erfahrung darzustellen, wird Europa nicht krisenfest sein, Europa wird seine Bedeutung, nach der es seit Langem sucht, nicht wiedererlangen, und es wird auch nicht den Sinn finden, an den es selbst nur zögerlich zu glauben bereit ist.

Machen wir uns nichts vor: Europa erstreckt sich auf dem Balkan ebenso sehr wie in Westeuropa. Machen wir uns nichts vor: Der Populismus kam nicht von irgendwoher nach Europa, sondern er entstand in Europa selbst. Machen wir uns nichts vor: Europa muss seine Interessen artikulieren, eingedenk der Interessen all seiner Teile. Machen wir uns nichts vor: Der Autoritarismus blickt in Europa auf eine lange Tradition zurück. Machen wir uns nichts vor: Europa hat viele autoritäre Regime selbst unterstützt. Machen wir uns nichts vor: Europa tut das auch heute noch.

Europa ist ein Ganzes, bestehend aus Unterschieden, und nicht etwa ein exklusiver Teil, der sich selbst als Ganzes deklarierte. Europa kann mit diesen Unterschieden leben, ohne sie allerdings nicht. Jeder Teil Europas hat seine eigene, besondere Geschichte, und jeder Teil Europas hat sein eigenes Imperium, ein europäisches oder außereuropäisches, das langfristige Ängste entstehen lässt. Diese Ängste, unvergleichbar und entgegengesetzt, formen eine mögliche Landkarte Europas. Wir können in diesen Ängsten leben, aber dann können wir nicht in einem Europa der Unterschiede leben, als wäre es Vermächtnis einer einzigartigen europäischen Kultur, die immer schon größer war als jede europäische Politik.

Milan Kundera schreibt in seinem Essay *Der Westen*, Emil Cioran sei einer der wenigen Denker, der noch immer die altmodische Frage nach Europa in ihrer vollen Dimension stelle. Diese Frage ist jedoch nicht altmodisch, sie ist vielmehr existenziell.

Europa muss wieder zum Subjekt seiner Geschichte werden, denn offensichtlich kommt es in seiner Rolle als Objekt der Geschichte nicht gut zurecht. Um darin erfolgreich zu sein, muss es seine eigene Geographie stärker in Betracht ziehen als seine Politik der Trägheit. Europa muss seine Landkarte betrachten, um in der Lage zu sein, eigene Interessen zu formulieren. Solange einer seiner Teile von den politischen Strömungen ausgeschlossen bleibt, wird Europa kein Ganzes sein. Es wird eine innere Krise durchlaufen, die eine Wiederherstellung der ursprünglichen Kraft verhindern wird.

Wenn an den europäischen Grenzen ständig Kriege wüten, dann stimmt etwas nicht mit den Grenzen Europas. Wenn Europa durch innere Konflikte zerrissen wird, dann stimmt etwas nicht mit seinem Selbstverständnis. Wenn Europa eine Lösung von außen erwartet, dann stimmt etwas nicht mit seinem Selbstbewusstsein.

Europa braucht nicht noch mehr Geschichte, sondern mehr historische Imagination. Die Geschichte ist nicht abgeschlossen. Noch zeichnet sich der letzte Europäer nicht am Horizont ab. Die Geschichte kann nicht abgeschlossen sein in einem Europa, wo die historischen Erinnerungen so lebendig sind, dass sie im Alltag eines jeden Europäers präsent sind, sei es durch den Namen des Ortes, in dem er lebt, sei es durch die Namen der Flüsse, die er häufig überquert, sei es durch die Denkmäler, in deren

Schatten er online Zeitungen liest. Das Drama des demographischen Rückgangs erschüttert die europäischen Gesellschaften, dennoch muss der letzte Europäer, weder als der letzte in Europa geborene Mensch noch als der letzte Mensch, der sich für ein Europa als Ganzes interessiert, nicht sein Schicksal sein. Der durchschnittliche Europäer hat wohl nie besser gelebt als heute, dennoch wird der heutige europäische Mensch von Ängstlichkeit und Unzufriedenheit geplagt, er wird heimgesucht von der Angst im Hinblick darauf, wie die Lage schließlich aussehen wird, sowie vom Zweifel an der eigenen Stärke. Die Gründe für die Unzufriedenheit sind mannigfaltig, aber es ist diese Unzufriedenheit, die es heutzutage mehr als jede andere große Erzählung vermag, die Europäer miteinander zu verbinden.

Europa braucht große Erzählungen, und nicht etwa kleine oder große Interessen. Europa hat seine Rolle basierend auf großen Erzählungen gestaltet, von der Antike bis zur Renaissance, von der Demokratie bis zur Aufklärung, von der bürgerlichen Gesellschaft bis zum Wohlfahrtsstaat und der europäischen Integration.

Europa kann seine Zukunft weder in billiger Arbeitskraft suchen, noch in einer Politik der festen Hand, noch in einer Politik der Visum-Festungen, noch im Krisenmanagement der Nachbarschaft, noch in der Faszination durch Vergnügen und Hedonismus. Europa kann seine Zukunft nur in einem Europa der Kultur, der Demokratie, der Innovation, der Solidarität, im gemeinsamen Wohlstand finden. Andernfalls wird Europa zu einer bloßen, nicht allzu großen Pause zwischen Ost und West verkommen, zu einem Schatten des einstigen historischen

Subjekts, das zum Objekt großer Interessen degradiert wurde.

Indem Europa zu den großen Erzählungen zurückkehrt, wird es sich von den Vorurteilen gegenüber der europäischen Peripherie und der außereuropäischen Realität befreien. Große Erzählungen können Europa helfen, die eigenen Grenzen zu begreifen und seine pluralistische Identität aufzubauen. Der europäische Alltag ist besser als die europäische Geschichte des zwanzigsten und besser als die europäische Geschichte des ersten Viertels des einundzwanzigsten Jahrhunderts. Kehrt Europa zu den großen Erzählungen zurück und entfernt es sich somit von den dekadenten Extrempolen sowie Ritualen einer Verbraucherkultur, wird es in vernünftigerer Weise zwischen seinen Werten und seinen Interessen wählen können. Manchmal sind die Interessen nicht nur das Gegenteil von Werten, sondern die Interessen verkehren sich im Laufe der Zeit in ihr Gegenteil. In Zeiten großer Krisen ist es mehr denn je notwendig, nach dem Sinn zu suchen. Obwohl wir häufig vor dieser Erkenntnis davonlaufen, sind Krisen nichts anderes als Ausdruck eines ausgehöhlten Sinns. Die Unzufriedenheit des heutigen europäischen Menschen wird weder durch erhöhten Konsum noch durch teurere und bessere Sicherheit beseitigt werden können. Aber große Erzählungen, in denen der heutige Europäer Sinn für seinen Alltag und Solidarität seiner Gemeinschaft finden könnte, wären sehr wohl in der Lage, seine Unzufriedenheit zu besänftigen.

Eine solche Entscheidung zeichnet sich über dem heutigen Europa ab. Es ist die Wahl zwischen Geopolitik und Demokratie. Wenn Europa sich im zwanzigsten Jahr-

hundert zwischen einem Überschuss an Geschichte und Wohlfahrtsstaat bewegte, so wählt es im einundzwanzigsten ständig zwischen Geopolitik und Demokratie. Von dieser Wahl hängt ab, ob Europa eine große Erzählung über unsere Gegenwart finden wird oder ob es sich in der Gewöhnlichkeit der politischen Realität wiederfinden wird. Es wird immer genug Menschen geben, die sich für Geopolitik interessieren. Die Frage nach der Demokratie könnte jedoch verworfen werden, sollte Europa sich dieser Frage nicht mehr widmen wollen. Europa, das die Demokratie zu seiner Grundsatzentscheidung erklärt hat, wird mehr Kraft haben, in einer unsicheren und unversöhnlichen Welt seine eigenen Interessen zu vertreten. Europa ist wie die Demokratie: nicht perfekt, aber unersetzlich.

Vor vierzig Jahren entstanden mehrere Konzepte von Mitteleuropa. Sie entstanden nicht in einer politischen Praxis oder in einer politischen Imagination: vielmehr entstanden sie in der Literatur. Am Höhepunkt des Kalten Krieges wurde die Idee eines Mitteleuropas attraktiv als eines Zwischenraumes zwischen verfeindeten ideologischen Kräften, die Säbelrasseln betrieben. Für die einen war Mitteleuropa eine rettende Zone der Vermittlung; für die anderen war es ein meteorologischer Begriff.

Für viele ist noch heute ganz Europa bloß ein meteorologischer Begriff. Das ist nicht unbedingt etwas Schlechtes. Versuchen wir an dieser Stelle, davon auszugehen. Wenn wir schon die Wetterlage miteinander teilen, dann ist es doch unmöglich, dass es da sonst nichts gibt, was wir miteinander teilen. Wenn die gleichen Winde um uns wehen und der gleiche Regen auf uns herabfällt, dann können wir uns auch die Frage stellen, welche Winde und Schläge der

Geschichte wir sonst noch teilen, zumal wir ohnehin gemeinsam unsere Geschichte durchlaufen, ganz gleich wie viele Grenzen zwischen uns errichtet werden. Es ist jedoch nicht einerlei, ob ebendiese Geschichte das Schicksal vieler europäischer Völker formen wird oder ob Europa seine innere Stärke wiederentdecken wird und seine etwas eingeschlafene historische Imagination wiederbelebt, indem sie eine Antwort auf jene Geschichte formuliert, der wir derzeit ins Auge blicken: eine Geschichte der Kriege, eine Geschichte des Untergangs, eine Geschichte des demographischen Rückgangs, eine Geschichte des Aufruhrs.

Europa trifft heute die Wahl, ob es nur noch in der Erinnerung weiterexistieren oder sein Fortbestehen selbst wählen wird, weiterleben mit allen seinen Unterschieden, offen für seine besten Erfahrungen.

übersetzt von Maša Dabić

Gojko Božović

(1972, Srbija) je pesnik, esejist, literarni kritik, urednik in založnik. Objavil je pesniške zbirke: *Podzemni bioskop* (*Podzemni kino*), *Duša zveri*, *Pesme o stvarima* (*Pesmi o stvarih*), *Arhipelag*, *Elementi*, *Obližnja božanstva* (*Bližnja božanstva*), *Mapa* (*Zemljevid*), *Tiha zverka podneva* (*Tiha zver opoldne*) in *Dok tonemo u mrak* (*Ko tonemo v temo*). Esejistične knjige vključujejo *Poezija u vremenu* (*Poezija v času*), *Mesta koja volimo* (*Kraji, ki jih ljubimo*), *Književnost i dani* (*Literatura in dnevi*), *Kraljevstva bez granica* (*Kraljestva brez meja*) idr. Njegove pesmi so prevedene v številne jezike. Prejel je več domačih in mednarodnih nagrad. Je ustanovitelj in glavni urednik založbe Arhipelag ter Festivala evropske književnosti v Beogradu, kjer živi in ustvarja.

(1972, Serbia) is a poet, essayist, literary critic, editor, and publisher. His poetry collections include *Podzemni bioskop* (Underground Cinema), *Duša zveri* (Soul of the Beast), *Pesme o stvarima* (Poems of Things), *Arhipelag* (Archipelago), *Elementi* (Elements), *Obližnja božanstva* (Nearby Deities), *Mapa* (Map), *Tiha zverka podneva* (Silent Beast at Noon), and *Dok tonemo u mrak* (As We Sink into Darkness). His essay books include *Poezija u vremenu* (Poetry in Time), *Mesta koja volimo* (Places We Love), *Književnost i dani* (Literature and Days), *Kraljevstva bez granica* (Kingdom without Borders), among others. His poems have been translated into many languages and published in various countries. He has received numerous national and international literary awards. He is the founder and Editor-in-Chief of Arhipelag Publishing and the Belgrade Festival of European Literature, where he lives and works.